

C. VLADÁR ZSUZSA a szóelemző írásmód elveiről, kialakulásáról és 17–18. századi értelmezéseiről számol be (179–192). Három korai grammatika/ortográfia (Geleji Katona István Magyar grammatikátska; Tótfalusi Kis Miklós Ratiocinatio; Tsétsi János Observationes) alapelveit összehasonlítva tárja fel a kiejtés szerinti és a szóelemző írásmód nyelvfelfogásbeli különbségeit és a nyelvi tudatosság szerepének alakulását. Ennek érdekében megismerjük azt a nyelvtipológiai hátteret – elsősorban a héber grammatikák hatását –, amely a szóelemző írásmóddhoz szükséges tö- és toldalékfogalmat értelmezhetővé tette (a latin és görög rendszerben nem a morféma, hanem a szó a grammatikai alapegység). Arról is képet kapunk a tanulmányból, hogy a szóelemzés elvét a korszak grammatikaírói különbözőképpen alkalmazták (l. még német párhuzamok). Nem feltétlenül a szóelemek felismerése volt a cél, hanem az alapalak tükröztetésének az igénye, ez pedig túllátalánosításhoz vagy egyéb túlkapasokhoz vezethetett (ilyen volt Geleji Katona esetében a nem hasonuló *-val/-vel* rag). A későbbiekben Tótfalusi és Tsétsi hangsúlyozta az írás értelmező szerepét (például a toldalékolásban), ugyanakkor teret kapott a jó hangzás, valamint a hagyomány elve is.

ZOLTÁN ANDRÁS a legrégebb szláv jövevényszavaink szláv dialektológiai hátterét vizsgálja (193–198). Általános vélekedés, hogy a szláv–magyar érintkezés legintenzívebb időszakában (a magyar honfoglalás idején és az azt követő 100–200 évben) a szlávok mind saját maguk, mind külső megfigyelők által egységesnek tekinthető nyelvet beszéltek. Ezzel szemben a szerző legalább két szláv nyelvjárást különít el a jövevényszavakban bekövetkezett hangváltozások alapján: a pannóniai szlávot, valamint a bolgárszlávot. A megkülönböztetés nyomán ZOLTÁN ANDRÁS szerint bizonyos régi szláv jövevényszavaink kronológiáját újra kell értelmezni: például a szláv nazális magánhangzókat tükröző jövevényszavakat a 11–13. század folyamán is átvehették. Ennek jelentősége az időbeli és területi értelemben is kettős átvételek lehetőségében mutatkozik meg.

VARGA MÓNIKA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
MTA Nyelvtudományi Intézet

Demény Piroska, A szecesszió fő stiláris sajátosságai Bánffy Miklós írásművészetében

Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2013. 148 lap

Bánffy Miklós gróf (1873–1950) ősi történelmi család leszármazottjaként, Erdély egyik leggazdagabb főuraként, sikeres magyarországi államférfiként választotta az írói és művészi hivatást, írói életútja az eszmélkedés és művészi kiteljesülés szép példája. DEMÉNY PIROSKA könyve ezt a sokrétű írásművészetet követi nyomon, Erdélyi történet című trilógiája, Naplegenda drámája, novellái, Reggeltől estig című kisregénye alapján tárta fel a szecesszió stílusjegyeit.

A tárgy és a cél: Bánffy szecessziója. A kérdés története után a vizsgálat elméleti alapja: a szövegszemiotika, a módszer a szinkronia és diakronia ismertetése következik, majd az irányzati és az egyéni stílusról értekezik a szerző. A századforduló történelmi-társadalmi hátterét, eszméit, életérzéseit, stílustendenciáit és a Nyugat újításait vázolja fel, majd a sze-

cesszió fogalmáról, elnevezéseiről, alapjáról és stiláris sajátosságairól kapunk átfogó képet.

Az életrajzi adatok ismertetése után az irodalomhoz fűződő kapcsolatairól olvashatunk, hiszen az igazi elhivatottságot Bánffy gróf számára az irodalom jelentette, az készítette alázatra, hatalmas munkássága és önmaga feletti győzelemre, tehetségének domináns eleme az irodalom. A 20. század, a nyugtalan próbálkozások idején Bánffy is kereste egyéni hangját: a szecessziót, a szimbolizmust és az impresszionizmust egyaránt megtalálhatjuk ekkori írásaiban. Műveinek vizsgálata alapján állítja szerző, hogy a szecesszió legjellemzőbb és legátfogóbb, valamennyi művészeti ágban általános, a szépirodalomnak is sajátos vonása, szervező elve a díszítettség, s ez jellemző Bánffy Miklós írói stílusára is.

SZABÓ ZOLTÁN nyomán Bánffy Miklós szecessziós dekorativitását, díszítő motívumait a nyelvi kifejezés alapjául szolgáló négy jelentéskör szerint vizsgálja a szerző:

1. Érzéki érzetek, azaz a látási, hallási, szaglási, tapintási és ízérzetek útján. Ezek nagy száma a szecessziós stílus alapvető jellegzetessége. Bánffy alkotásaiban különös jelentősége van az érzéki, főleg a látási érzeteknek. DEMÉNY PIROSKA a Bánffy-szövegekből gyűjtött példákat 27 oldalon sorolja, majd felsorolásszerűen számba veszi a gyakrabban szereplő, érzetekre utaló, díszítő funkciójú jelenségeket: alabástrom, arany, borostyánkő, cukor, csillag, csillám, csipke, érc, fáklya, fátyol, gyémánt, gyöngy, hab, hó, kagyló, kobalt, láng, márvány, ónix, porcelán, selyem, smaragd, topáz, tükör, tűz, üveg, zománc.

2. Illúzió és álom. Az illúziókeltés sokféle eszközét, eljárásait tartja számon a szakirodalom. SZABÓ ZOLTÁN szerint az érzékek tompítása, meseszerűség, a torz, a furcsa, az álom, a révület s a bohémság, az erotika, melyekre a szerző hat oldalon át sorolja a példákat... A „váratlan szépség” úgy ragadta meg Abády Bálintot, a trilógia főhősét, „mint egy hirtelen felhangzó kiáltás”, a táj szépsége *meseszerűen* hatott Abádyra: „de gyönyörű volt az erdő, mintha *mesevilágba* néznél bele...”, „László közelsége, nézése *tömjenként* gomolygott körülötte, *bűbájjal*, *illettel* körülengte az ő szerelemváró leánytestét”.

3. Harmadik jelentéskör: menekülési lehetőség a művészet, a szépség. A szecesszióban a művészet és a szép az élet vigasza, az öröm forrása. A szecesszióra művészetek egymáshoz közelítése jellemző. Ezt bizonyítja az is, hogy Bánffy, az alkotó képzőművész egy-egy leírásában igazi festőként jár el: „Olyan függőlegesen meredek ott a szirt. Azt a kanyarulatát a völgynek nem ismerem. Ah! Mennyi rózsabokor van ott, sosem láttam annyit, és mind telis teli voltak *feslő vérszínű rózsákkal*, mintha nem is a völgybe, rózsabokrok közé, hanem valami *csillogó vörös tóba* tekintetem volna. A nap sugarai rézsút tűztek a sötétedő völgy fölött, és mintha *tüzes köd* úszott volna a *tenger rózsavirág* fölött...”

4. A szecesszióban jellegzetes díszítő motívumoknak tág jelentésköre a természet. Ez a természet a szecessziós irodalomban gyakran stilizált formában jelenik meg. Bánffy írásaiban is gyakoriak a természeti leírások, például a vörös szikla bemutatása: „Sokszor elmegegyek a *vörös sziklára*... amelyiknek az oldala olyan, mintha valami *óriási tűz végigperzselt* volna. Ott mindig szél jár, a völgyből fel. Mint a patak árja, úgy omlik el felettem, mint a *hűvös hegyi patak*...” Az évszakok közül Bánffy a tavaszt és a nyarat, ritkábban az őszi tájat mutatja be, a napszakok közül pedig inkább a hajnalt és a déli napsütést kedveli. Bánffy kedvenc virágai a mezei vadvirágok, illetve a vadon termő növények: harangvirág, kankalin, kásafű, vadlóhere stb. A kerti, természetett virágok közül talán a szegfű, azálea, kamélia, orgona, jázmin, olajvirág, tearózsa, babérfa és a rózsza fordul elő leggyakrabban és nem a divatos orchidea. Természetleírásaiban gyakran találkozunk indázó szárú és kúszó növényekkel, folyondárokkal.

A szecesszió legáltalánosabb és legjellegzetesebb stílustechnikája, a stilizáció is jellemző Bánffy művészetére; bizonyos szavakat a (strukturális és szemantikai) többlétsajátosság érdekében gyakran ismételi. Így azok feltűnővé válnak, díszítő funkcióhoz jutnak, gyakran egész fejezeten átvonulnak, kohéziós szerepük is fontos, összetartják a szöveg alkotóelemeit. A trilógia második részében például: „Futva *szaladt* le a dombon... *Szaladt, szaladt* le a völgynek, *szaladt*, ahogy menekülő állatok *szaladnak*, betartva az ismert csapást öntudatlan *szaladt*, amíg írat szusszal. *Szaladt*, mert úgy érezte, hogy az a kemény, gonosz elszántság, amit magára kényszerített, már elhagyta. *Szaladt*, mert félt, hogy összeesik é sírva fog fakadni...” A trilógia első részében az *illat* szó és a különböző illatokra való utalások ismétlődnek: „És az *illat*, az a bódító, részegítő ital, mandula vagy szegfű, tavasz és asszonybőr, jószagú meleg prém, *méz* vagy *hársfaillat*, semmi név nem talált reá, semmi hasonlat ki nem fejezte – az az *illat*, melytől úgy érezte, hogy le kell borulnia”.

A szecessziós műalkotások szembeűnő sajátossága az indázó mondat- és szövegszerkezetek és az ebből fakadó díszítő zeneiség. E motívum uralkodó jellegét bizonyítja az is, hogy a szecesszió gunyoros elnevezéseiben rendre felbukkan a „hullámvonal”: laska stílus, ostorcsapás stílus, vonalak balettje stb. Rövid történeti áttekintés után DEMÉNY PIROSKA dolgozatában 13 oldalon át sorakoznak az indázásra utaló szavak, hullámozó mozgásokat tartalmazó jelenetek, indázó mondat- és szövegszerkezetek, például egy 13 tagmondatos mondatfűzér: „De ez persze nem ment ilyen simán, hanem már a második mondatát fölkapta valaki, kicsavarta félig, átdobta egy másiknak, aki még egyet csavart rajta, a harmadik már a nyakét is kitekerte, és úgy dobta vissza szegény Abonyinak, aki nagy komolyan megpróbálta visszaigazítani, de míg így magyarázkodott egyfelé, addig ismét másfelé szakítottak ki egy szót, átgyúrták mentől bolondabbá és tették magukat, hogy ők azt úgy értették...”

A gazdag példaanyag bemutatása, elemzése után a szerző Bánffy szecessziós stílusának egyéni sajátosságait foglalja össze: a nagyfokú színöröm, a színszimbólumokkal, színesztéziákkal, fényes és csillogó jelenségekkel keltett feltűnő és szokatlan hangulat, dekorativitás, mámoros érzékiség, művészetkultusz, s az ebből fakadó festőiség a legfontosabb olyan jegyek, amelyeket írásművészete egyéni vonásainak nevezhetünk. A részletes vizsgálatokból levonható legfőbb következtetés, hogy a szecessziónak mind tartalmi, mind nyelvi eszközeit megtalálhatjuk Bánffy művészetében. A szecessziós téma szempontjából a legtöbbet Ady Endre értékelése mond, aki Bánffy Miklós Naplegenda (1906) című színművéről ezt írta: „Buja, költői szép nyelv.” (Mit írhatott volna az Erdélyi történet regényéről?)

Összegzés, a hivatkozott Bánffy-művek s a felhasznált szakirodalom felsorolása zárja a kötetet.

Magyartanárként melegen ajánlom DEMÉNY PIROSKA remek dolgozatát olvasásra, s mellette mindenképpen a felhasznált Bánffy-művek alapos áttanulmányozását is, amelyek rólunk szólnak, s reméljük, hogy diákjainknak is tanítani fogjuk Bánffy Miklós klasszikus történelmi regényét.

MÁLNÁSI FERENC